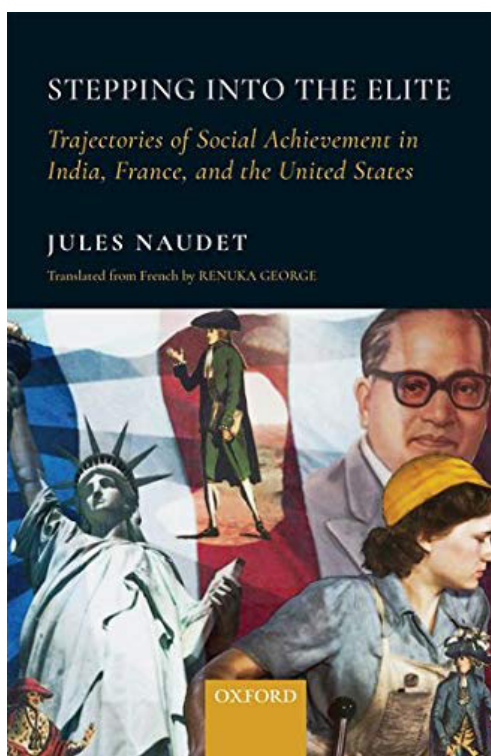

„HOGY MARADJAK UGYANAZ, MIKÖZBEN MÁS VAGYOK?”

A TÁRSADALMI MOBILITÁS EGYÉNI MEGÉLÉSE

Jules Naudet: *Stepping into the Elite: Trajectories of Social Achievement in India, France and the United States*
Naudet, J. (ford. George, R.) (2018) New York: Oxford University Press. 2018

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.2.122>

A társadalmi mobilitást elemző vizsgálatok alapvetően két egymástól független és egymásnak sok esetben ellentmondó kutatási tradícióból táplálkoznak. Amíg a kvantitatív és jellemzően reprezentatív elemzések makroszinten vizsgálódnak és a mobilok arányát próbálják számszerűsíteni egy-egy társadalomban, addig a kvalitatív vizsgálatok mikroszintű analízist folytatnak, és céljuk elsősorban a mobilitás „árának” feltárása. Jules Naudet könyve összekapcsolja, és bizonyos értelemben meg is haladja, a két megközelítést. Egyrészt, folytatja a kvalitatív elemzések hagyományát, ám vizsgálatának fókuszába a felfele mobilitás egyéni megélését helyezi, azaz, hogy milyen narratívát alakít ki az egyén a mobilitási feszültség csökkentésére, valamint milyen tényezők alakítják ezeket a narratívákat. Másrészt, makroszintű elemzést végez: három társadalomban vizsgálja a felfele mobilitás egyéni narratíváit az egyes társadalmak közötti hasonlóságokat és különbségeket elemezve.

A francia szociológus doktori kutatásán alapuló könyvének első része a mobilitással kapcsolatos elméleti és módszertani mérföldköveket tekinti át, valamint ismerteti saját kutatásának módszertani jellemzőit. A második rész az eredményeket közli és bemutatja a koncepciót, amely lehetővé teszi különböző társadalmak mobilitási jellemzőinek kvalitatív elemzését.

¹ Semmelweis Egyetem, Egészségtudományi Kar, Társadalomtudományi Tanszék, szociológus, tanársegéd.

A FELFELE MOBILITÁS FESZÜLTSGE A KORÁBBI KUTATÁSOK TÜKRÉBEN

A könyv tehát mindenekelőtt alapos áttekintést nyújt a strukturális mobilitással foglalkozó elméletekről és kutatásokról Durkheimtől (1952) Bourdieu-n (1996) és Blau-n (1956) át egészen Goldthorpe-ig (1980). A szerző részletesen leírja a felfele mobilitás egyéni következményeiről szóló elméleteket, amelyeket a disszociáció és az akkulturáció pólusok között helyez el. Előbbi a durkheimi anómia-elmélethez kapcsolódóan azt állítja, hogy az egyén a felfele mobilitás során szükségszerűen disszociatív állapotba kerül a kibocsátó és a befogadó csoport eltérő norma- és értékrendszere miatt (Sorokin 1927). Az akkulturáció hipotézise szerint az egyén belátja, hogy elkerülhetetlen a befogadó csoporthoz való idomulás, így alkalmazkodni fog ahhoz (Blau 1956). Naudet szerint a két kutatási irányzat metszetében szereplő alapvetés az, hogy a mobilitás a kibocsátó és befogadó közeg különbözősége miatt mindenképpen feszültséget szül, az egyén pedig ennek a feszültségnek a csökkentésére, feloldására törekszik.

A szerző a két csoport közé szorultság feszültségének alapvetően két dimenzióját írja le a szakirodalom alapján. Az egyik szociológiai természetű és forrása az egyén duális szocializációja (Lahire 2011, Schütz 1944). A kibocsátó és befogadó csoport között legtöbbször ugyanis számos különbség van: eltérhet a beszédmód, a gondolkodás, a kulturális szokások, különbözhetnek az interakciók módjai, a tanulási stratégiák vagy akár az öltözködési stílus. Az egyén a két referenciacsoport között ingadozik, és a kétféle elvárásrendszerhez való egyidejű alkalmazkodás gerjeszti a feszültséget. A másik morális természetű feszültség, amely a két csoport közötti választás nyomásából fakad (Bourdieu 1996, Reay 2005, Lehmann 2009). Az egyén egyrészt kötődik a kibocsátó csoporthoz, másrészt az új csoport mellett is elköteleződik.

Naudet szerint az igazi kérdés annak megértése, hogy milyen megküzdési stratégiákat alakít ki az egyén a feszültség csökkentésére, hogyan egyensúlyoz a kibocsátó és befogadó csoport között, hogyan éli meg a mobilitás következményeit. Naudet javaslata tehát a társadalmi mobilitás egyéni megélésének vizsgálata, méghozzá az egyéni narratívákon keresztül. Érvéle szerint a narratív identitás olyan koherens énképet hoz létre, amely képes integrálni az egyén mobilitási útjának hullámvölgyeit és magasait. Ott, ahol a mobilitás instabilitást és törést okoz, a narratíva képes stabilitást és folytonosságot teremteni (Ricoeur 1992). Naudet hangsúlyozza, hogy ezek a narratívák sosem objektívek, és ebből kifolyólag a kutatói értelmezés sem lehet az, ugyanakkor megfelelő módszertani körültekintéssel lehetséges az egyes narratívák objektívizálása.

Naudet az eddigi kutatási eredmények alapján a felfele mobilitás narratíváinak négy fő alkotóelemét írja le: 1) lojalitás a kibocsátó csoporthoz; 2) legitimáció, azaz, hogy a befogadó csoporthoz szükségszerűen alkalmazkodni kell; 3) a két csoport közötti feszültség mérséklése (avagy a lojalitás és legitimáció közötti egyensúlyozás); és végül 4) a nyomás egy koherens narratíva kialakítására, amely értelmet ad a felfele mobilitás útjának.

Nagyon leegyszerűsítve, a felfele mobilitás narratívái arra a kérdésre próbálnak választ találni: „Hogy maradjak ugyanaz, miközben más vagyok?”. A szakirodalom alapvetően három narratíváról vagy hozzáállásról számol be, Naudet ezek szempontjaira támaszkodik elemzésében (Schütz 1944, Bourdieu 1984, Grignon–Passeron 1989, Hoggart 2009).

1) A *legitimáló álláspont* az egyéni teljesítmény modellje. Az ebbe a csoportba tartozó egyének narratívája arra koncentrál, hogy milyen nehézségeket kellett az egyénnek legyűrnie a sikerhez vezető úton. Ezekben a történetekben az egyén kiválósága van a középpontban, aki keményen megdolgozott a sikerért és megérdemelten tartozik aközé a néhány szerencsés közé, aki bekerülhet az elit zárt csoportjába. Az egyén éppen ezért hitelteleníti a kibocsátó csoporttól örökölt értékeket és normákat és a befogadó csoport látásmódját és érvrendszerét törekszik adaptálni.

2) A kibocsátó csoporthoz való kötődés a különbözőség narratívája. Az ezt az álláspontot képviselő egyén felértékeli a származási közösségét és diszkrepanciát él meg a befogadó csoporttal szemben. Lehetetlennek látja a kibocsátó csoportban szerzett tapasztalatainak, élményeinek a befogadó csoporttal történő megosztását. Különbözőségének állandó hangsúlyozása a záloga annak, hogy el ne felejtse, honnan jött.

3) Az önanalizálás hipotézise egyfajta reflexív hozzáállás, amely elfogadja a két csoport közé szorultság állapotát, egyúttal lehetőséget ad az egyéni kivételesség megélésére. Az egyén próbál távolságot tartani a kibocsátó és a befogadó csoporttal szemben, és ezzel együtt óvja magát a mobilitás okozta feszültségtől. Ez a fajta önbjektivizáció persze egy instabil állapot, és bizonyos értelemben illuzórikus, hogy az egyén hosszú távon képes függetleníteni magát a mobilitás következményeitől.

KUTATÁSI DIZÁJN, ELMÉLETI KERET

Naudet kutatása tehát a felfele mobilitás okozta feszültség csökkentésére kialakított egyéni narratívákra fókuszált. Három országban vizsgálódott: Indiában és az Egyesült Államokban – amelyek feltételezése szerint a legközelebb állnak a sorokini zárt és nyitott társadalom ideáltípusához –, valamint a történelmi távlatokban is erősen hierarchizált és strukturált Franciaországban. Hipotézise szerint a felfele mobilitás során jelentkező feszültség nemzeti és kulturális kontextustól függetlenül jelen van: egy hátrányos helyzetű egyén előkelő társadalmi pozícióba kerülve mindenhol ugyanazokkal a problémákkal kerül szembe. A nemzetközi összehasonlítás lehetővé teszi, hogy felszínre kerüljön az a kulturális repertoár és azok az ideológiák, amelyekből az egyéni narratívák táplálkoznak, kiemelve az azonosságokat és a nemzeti sajátosságokat.

Naudet ehhez a komplex vizsgálati folyamathoz az intézményesült ideológia (*instituted ideology*) koncepcióját javasolja, amely képes átfogni az elemzés összes szintjét és szempontját. Az intézményesült ideológia két szociológiai fogalomra épül. Az ideológia a geertzi (1973) értelemben egy olyan háló, amelyen keresztül az egyén érzékeli és értelmezi a világot. A Merleau-Ponty (1960) és Durkheim (1982) által is használt intézményesülés az a folyamat, amely során az egyén internalizálja az egyes ideológiákat. Naudet meghatározásában tehát az intézményesült ideológia az egyes társadalmak különböző szintjeit (család, oktatás, munka világa stb.) átszövő ideológiai kongruenciára vonatkozik. Minél dominánsabb egy adott ideológia a társadalom szegmenseiben és szintjein, annál könnyebben éli meg az egyén a felfele mobilitást és tapasztal folytonosságot a kibocsátó és befogadó csoport között. Egy a társadalom minden szintjén jelen lévő ideológia egyértelműen kijelöli az egyén számára, hogy mit gondoljon magáról és hogyan lássa a világot. Ez az elgondolás Michèle Lamont-hoz (2001) kapcsolódik, aki szerint az identitás az egyén számára hozzáférhető kulturális repertoárból táplálkozik, egyúttal az szab határt neki.

Naudet tehát az elemzés során arra volt kíváncsi, mi alakítja a felfele mobilitás egyéni narratíváit, miért lehetséges az, hogy amíg némelyek könnyedén megküzdnek a kihívásokkal, mások a kibocsátó és befogadó csoport között őrlődnek.

Ugyan mindhárom kiválasztott országnak – Indiának, Franciaországnak és az Egyesült Államoknak is – vannak a mobilitásra vonatkozó statisztikai adatai, az eltérő adatgyűjtési tradíciók és klasszifikációk miatt az összehasonlítás nyilvánvalóan nem lehetséges. Naudet ez utóbbi módszertani nehézségen túl azért is érvel a kvalitatív megközelítés mellett, mert a statisztikai adatok semmit nem közvetítenek arról, hogy miként éli meg az egyén a mobilitást. A kutatás során összesen 160 interjú készült felfele mobil alanyokkal. A minta kiválasztása során a legnehezebbnek a kibocsátó és a befogadó csoport meghatározása bizonyult – egyúttal ez a konceptualizációs dilemma a kutatás gyenge pontja. Mivel a klasszikus értelemben vett „munkásosztály” nem

létezik mindhárom társadalomban, illetve a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok is nehezen feleltethetők meg egymásnak – amelyet az eredmények is megerősítettek –, ezért relevánsabb és könnyebb volt a befogadó csoport, azaz az elit definiálása. Naudet érvelése szerint az elit mindhárom társadalomban ugyanaz – és talán ennek a gondolatnak a rövidre zárása a kutatás legtamadhatóbb pontja, hiszen az elit fogalmának megvannak a sajátos kulturális lenyomatai. A mintába olyan személyek kerültek be, akik vagy a közigazgatásban (prominens pozíció), vagy a magánszektorban (magas presztízsű egyetemen szerzett végzettség és topmenedzseri pozíció), vagy pedig az akadémiai világban (Ph.D. fokozat és egyetemi, vagy kutatóintézeti státusz) értek el sikereket. Az elit azon tagjait próbálták elérni, akik olyan társadalmi csoportokból származnak, amelyek kulturális, gazdasági tőke, habitus stb. szempontjából a legtávolabb esnek az adott társadalom elitjétől. Rendkívül érdekes – és Naudet ennek az eredménynek az ismertetésére külön fejezetet szentel –, hogy hogyan alakul a három társadalomban az úgynevezett „kibocsátó csoport” összetétele. A mintavétel hólabda módszerrel történt, alumni csoportokon és szakmai szervezeteken keresztül.

EREDMÉNYEK

Árulás nélküli siker

Indiában a kasztrendszer zárt keretei természetesen a felfele mobilitás narratíváit is eleve meghatározzák. Naudet az árulás nélküli siker címet adta az indiai eredményeket közlő fejezetnek, az indiai alanyok narratíváit ugyanis áthatja egyfajta lelkiismeret-furdalás, amelyet az táplál, hogy adósak a kibocsátó csoportjuk felé. A legalacsonyabb kasztból (érinthetetlenek) származó alanyok közül többen tényleges anyagi támogatást nyújtanak közvetlenül vagy közvetetten, szervezeteken keresztül a kibocsátó csoportjuknak. Naudet szerint a kasztrendszerből kifolyólag a felfele mobilitás nem annyira társadalmi, mint inkább csak gazdasági mobilitás, ez a magyarázata annak, hogy a felfele mobil egyének sokkal erősebben kötődnek a kibocsátó csoportjukhoz. Fontos sajátosság, hogy a kibocsátó csoporttal való szolidaritás miatt az indiai alanyok mobilitásukra nem annyira egyéni, mint inkább kollektív szinten tekintenek: ők egyfajta követői a leghátrányosabb társadalmi csoportoknak. Ez egyúttal aktív társadalmi szerepvállalást jelöl ki számukra, amely az ambedkari örökséggel is egybevág.

Megkérdőjelezhetetlen siker

Az amerikai interjúalanyok mobilitási narratíváját Naudet a megkérdőjelezhetetlen siker címmel foglalta össze. Az „amerikai álom”, az önmegvalósítás és a versengés természetessége, a társadalmi csoportok átjárhatósága generációkon átívelő tapasztalat az amerikai társadalomban. Éppen ezért, a felfele mobilitás nem gerjeszt túl erős feszültséget a kibocsátó és a befogadó csoport világa között, hiszen ebből a szempontból mindkettőt ugyanaz az értékrend hatja át. Az egyén tehát nem érzi úgy, hogy szakítania kellene a családi értékeivel a befogadó csoporthoz való alkalmazkodás során, nem él meg komolyabb identitásválságot. Hangsúlyozandó azonban, hogy az afroamerikai alanyok (Naudet az ő példájukat emeli ki az amerikai kisebbségek közül) narratívái eltérnek. A mobilitás útjai számukra sokkal törekenyebbek, ők maguk szolidárisabbak a kibocsátó csoportjukkal.

Társadalmi osztályok által kísértett mobilitás

A francia társadalom erős történelmi gyökerekkel bíró strukturáltsága megmutatkozott a mobilitási narratívákban is, Naudet társadalmi osztályok által kísértett mobilitás címmel összegezte a tapasztalatokat. Ezekben a narratívákban határozottan megjelenik a kibocsátó és befogadó csoport kultúrája közötti feszültség,

amely a mobilitás egyéni élményére is rányomja a bélyegét, ugyanis a felfele mobilitás legtöbbször a kibocsátó csoporttal való szakítást is maga után vonja, sőt, az interjúalanyok gyakran úgy érezték, hogy egyik csoporthoz sem tartoznak.

A nemzeti sajátosságok mellet Naudet egyéb változók narratívaformáló erejét is vizsgálta. A téma komplexitását a kibocsátó csoport országonként eltérő meghatározásán keresztül érzékeltette a szerző. Amíg az amerikai megkérdezettek jellemzően a családjukra, szűk szomszédságukra hivatkoztak kibocsátó csoportként, a francia alanyok a társadalmi osztályukat, az indiaiak pedig a legalacsonyabb társadalmi csoportokba tartozók összességét, a „szegényeket” értették kibocsátó csoport alatt. Mindemellett az adott szektor (magánszektor, közigazgatás, akadémia) is meghatározónak bizonyult a narratívákban: a magánszektorban és közigazgatásban dolgozók például hajlamosabbak voltak tompítani a két csoport közötti eltéréseket. A családi ideológia szintén meghatározó abban, hogy a felfele mobil egyén miként határozza meg a kibocsátó csoportját és hogyan viszonyul hozzá. A kollektív ideológiát valló családok azt a meggyőződést közvetítik, hogy a társadalomban elfoglalt hely elsődlegesen egy konkrét társadalmi csoporthoz kötődik, amelynek kollektív története és emlékezete van. Az individualista ideológiát átadó családok ezzel szemben azt vallják, hogy a társadalomban elfoglalt hely az egyéni és közösségi teljesítmény eredménye. Amíg előbbi esetben az egyén jellemzően erősebben kötődik a kibocsátó csoportjához, az utóbbi ideológia a befogadó csoportba való könnyebb beilleszkedést teszi lehetővé. A nemzeti sajátosságokon túl tehát a munkahelyi szektor és a családi szocializáció is formálja a mobilitási narratívákat.

Naudet külön tárgyalta a kisebbségekhez tartozó egyének mobilitási narratíváinak jellemzőit. Elemzési keretként Ogbu (1987) elméletét használta, aki különbséget tett az *önkéntes és önkéntelen kisebbség* között. Az önkéntes kisebbségi családból származó egyének általában az individualista ideológiát jelenítik meg mobilitási narratíváikban, azaz – a család migrációs történetéhez kapcsolódva – az egyéni teljesítményt helyezik fókuszba. Ez jellemzi az Egyesült Államok, illetve Franciaország bevándorlócsoportjaiból kikerülő interjúalanyokat. Az önkéntelen kisebbségi csoport tagjai narratívájukban inkább kötődnek a kollektív ideológiához, kibocsátó csoportként a saját kisebbségi csoportjukat jelölik meg, amelyekhez erősebb szálak is fűzik őket. Erre példa az afroamerikai, illetve az indiai Dalit (érinthetetlen) csoportba tartozó alanyok narratívája. Mindhárom társadalomban azonosítható a mobilitás kisebbségi kultúrájának két alapvető eleme: a felfele mobil kisebbségi alanyok sokkal szolidárisabbak saját kibocsátó csoportjukkal, valamint gyakrabban tapasztalnak diszkriminációt. Naudet felhívta a figyelmet arra, hogy a mobilitás kisebbségi kultúrája nem érthető meg pusztán szociálpszichológiai mechanizmusokon keresztül, megkerülhetetlen a kulturális kontextus elemzésbe való bevonása. Az indiai Dalit csoportból származó elit például – Ambedkar példája alapján – erőteljesen kötődik kibocsátó csoportjához, aktívan szerepet vállal a csoport helyzetének előmozdításában. Az afroamerikai alanyok narratívájában is megjelenik a kibocsátó csoport iránti szolidaritás, ugyanakkor kevésbé intenzíven és nem előíró jelleggel.

„Intézményesült ideológia”

Összességében, a két csoport közé szorultság élményéről az interjúalanyok országtól függetlenül beszámoltak, az eltérések Naudet szerint abban érthetők tetten, hogyan értelmezik ezt a tapasztalatot. A három ország mobilitási narratívái közötti különbségek a szerző értelmezésében egyértelműen megerősítik a kultúra szerepét a felfele mobilitás egyéni megélésében. Egy adott társadalom nyitottsága és az intézményesült ideológia dominanciája a társadalom egyes szegmenseiben meghatározzák a felfele mobilitás narratíváit is. Minél inkább azonos a társadalom különböző szegmenseiben az uralkodó ideológia, annál könnyebb az egyén számára a mobilitás megélése, legalábbis egy koherens narratíva és énkép kialakítása. Erre jó példa a fehér

amerikai családok individualista, egyéni sikert középpontba helyező ideológiája, ami összecseng a társadalmi szintű „amerikai álm” ideológiájával, és a munka világában a versengés felértékelésével. Amennyiben a társadalom egyes szegmensei között ideológiai disszonancia van, akkor az egyén számára sokkal konfliktusosabb lesz a mobilitás, a kibocsátó és a befogadó csoport világának összeegyeztethetősége. Az afroamerikai alanyok nem azonosultak az „amerikai álm” ideológiájával, így narratíváik fókuszát a mobilitás feszültsége adta. Az elemzés rávilágított, hogy a társadalmi nyitottság észlelése, valamint a társadalmi struktúra és osztályszerkezet történeti beágyazottsága erőteljesebben alakítják a mobilitási narratívákat, mint egy adott ország mobilitási rátája. A nyitott-zárt társadalom megkülönböztetése önmagában semmit nem árul el arról, hogy mi az egyén élménye a mobilitásról. Naudet mindemellett hangsúlyozta, hogy az eredmények sokkal összetettebbek annál, minthogy általánosíthatók legyenek az egyes társadalmakra (pl. a kibocsátó csoport definiálása, illetve a mobilitás kisebbségi kultúrája).

ÖSSZEZÉS

Naudet könyve új aspektusból, az egyéni megélésen keresztül mutatja be a felfele mobilitás társadalmi folyamatát. Kutatása leleményesen kapcsolta össze az eddigi mobilitással kapcsolatos makro-, és mikroszintű, kvantitatív és kvalitatív megközelítéseket. Innovatív voltát és elméleti megalapozottságát tekintve méltó folytatása a francia elitkutatások hagyományának. Az egyéni megélést fókuszba helyező perspektíva fontos adalékokkal szolgálhat a hazai mobilitáskutatások, az elsőgenerációs értelmiségi, roma értelmiségi csoportok vizsgálatához is.

A könyvet – erényei mellett – természetesen kritikák is illetik. Ugyan Naudet hosszasan és logikusan érvelt a vizsgálódása helyszínéül szolgáló három társadalom kiválasztása mellett, azonban megválaszolatlan kérdés maradt, hogy vajon más társadalmi berendezkedések alakítanának-e a következtetéseken. Ugyancsak ehhez kapcsolódik, hogy bár a kutatás nem felejtkezett meg a kulturális tényezőkről, mégis, ezek jelentősége talán nem kapott kellő hangsúlyt a kutatás megtervezésében, különösen az elit definiálásában. Az elit fogalmának operacionalizálása, és a különböző tőkék szempontjából „legtávolabb eső” csoportból származó vizsgálati alanyok kiválasztása önkényes marad. A kutatás leggyengébb pontját kétségkívül ez utóbbi módszertani dilemma jelenti. A kibocsátó és befogadó csoport konceptualizációja általában is a mobilitással foglalkozó kutatások legnagyobb kihívása, amelyet Naudet csak részben oldott meg az egyének percepciója nyomán kirajzolódó referenciacsoportokkal.

HIVATKOZÁSOK

- Blau, P. M. (1956) Social Mobility and Interpersonal Relations. *American Sociological Review*, 21(3), 290–295. <https://doi.org/10.2307/2089282>
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1996) *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Polity Press. 131–142.
- Durkheim, É. (1952) *Suicide: A Study in Sociology*. London: Routledge.
- Durkheim, É. (1982) *The Rules of Sociological Method and Selected Texts on Sociology and Its Methods*. New York: The Free Press.
- Geertz, C. (1973) Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture. In Geertz, C. (szerk.) *The interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 3–30.
- Goldthorpe, J. H. – Llewellyn, C. – Payne, C. (1980) *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Grignon, C. – Passeron, J.-C. (1989) *Le savant et le populaire: Misérabilisme et populisme en sociologie et en littérature*. Paris: Gallimard.
- Hoggart, R. (2009) *The Uses of Literacy: Aspects of Working Class Life*. London: Penguin Modern Classics.
- Lahire, B. (2011) *The Plural Actor*. Cambridge: Polity Press.
- Lamont, M. (2001) Culture and Identity. In Turner, J. H. (szerk.) *Handbook of Sociological Theory*. New York: Springer, 171–186.
- Lehmann, W. (2009) Becoming Middle Class: How Working-Class University Students Draw and Transgress Moral Class Boundaries. *Sociology*, 43(4), 631–647. <https://doi.org/10.1177/0038038509105412>
- Merleau-Ponty, M. (1960) *Signes*. Paris: Gallimard.
- Reay, D. (2005) Beyond Consciousness? The Psychic Landscape of Social Class. *Sociology*, 39(5), 911–928. <https://doi.org/10.1177/0038038505058372>
- Ricoeur, P. (1992) *Oneself as Another*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ogbu, J. U. (1987) Variability in Minority School Performance: A Problem in Search of an Explanation. *Anthropology & Education Quarterly*, 18(4), 312–334. <http://www.jstor.org/stable/3216660>
- Schütz, A. (1944) The Stranger: An Essay in Social Psychology. *American Journal of Sociology*, 49(6), 499–507. <https://www.jstor.org/stable/2771547>
- Sorokin, P. (1927) *Social Mobility*. New York: Harper and Brothers.